

УДК 331.5: 330.34 (477.75)

Викл. М.Й. Ковач¹; доц. Г.М. Лабінська²,
канд. географ. наук; доц. І.Ю. Ходикіна³, канд. екон. наук

СПЕЦИФІКА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРИМУ: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ ВПРОДОВЖ ОСТАННЬОГО ДЕСЯТИЛІТТЯ

Проаналізовано трансформаційні зміни у зайнятості населення Криму, зміни в сегментації регіонального ринку праці впродовж останнього десятиліття. Встановлено, що зміни у складі зайнятого економічною діяльністю населення за статусом зайнятості в Криму виступають індикаторами соціально-економічного складу населення, результатів реформування відносин власності, становлення підприємництва у різних секторах економіки.

Ключові слова: зайнятість населення, сегментація ринку праці, види економічної діяльності.

Актуальність проблеми. Розподіл зайнятого населення регіону за видами економічної діяльності визначається, а згодом трансформується під впливом сукупності демографічних та економічних чинників, а саме: особливостями якісного складу населення та рівня демографічного навантаження, ступеня господарського освоєння території, територіальної організації господарства й робочої сили. Саме тому моніторити цю трансформацію завжди доречно з огляду на підтримання економічної рівноваги в регіоні, формування виваженої політики зайнятості з боку держави, автономії, спрямованої на досягнення вищих рівнів життя населення та його якісних характеристик.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанню вивчення зайнятості населення України загалом і Криму зокрема займалися С.І. Бандур, Д.П. Богиня, І.К. Бондар, С.С. Герасименко, О.М. Гладун, А.В. Головач, М.І. Долішній, Е.М. Лібанова, О.Г. Осауленко, Н.О. Парфенцева, У.Я. Садова, В.Г. Швець, Л.Т. Шевчук та інші. Окремі аспекти регіонального господарства Криму, зокрема галузева структура зайнятості, зумовлена історичним розвитком півострова, розглянуто у працях М.В. Багрова, Л.А. Багрової, Я.Й. Баркова, А.В. Єфремова та ін.

Незважаючи на достатньо високий рівень наукових розробок з проблем зайнятості населення України та національного ринку праці, які визначають розвиток подій у відповідній площині в регіонах, не вирішеними залишається низка проблем мезо- та мікрорівнів щодо оптимізації діяльності суб'єктів ринку праці, зменшення впливу останньої економічної кризи на зайнятість населення, ефективного використання наявних ресурсів регіону та досягнення раціональної зайнятості.

Мета роботи. Проаналізувати трансформаційні зміни у зайнятості населення Криму, сегментації цього регіонального ринку праці впродовж останнього десятиліття, опираючись на матеріали першого Всеукраїнського перепису населення та найновішу статистичну інформацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура зайнятості населення Криму формується на тлі переважаючого розвитку галузей інфрас-

¹ Ужгородський навчальний центр Київського національного торгово-економічного університету;

² Львівський НУ ім. Івана Франка;

³ Сімферопольський філіал Харківського Європейського національного університету

структури: торгівлі, транспорту, медико-оздоровчого комплексу. Значною є частка населення, зайнятого сільськогосподарською діяльністю (переважно рослинництвом та змішаним сільським господарством), чому сприяють природно-кліматичні умови цього регіону (рис. 1).

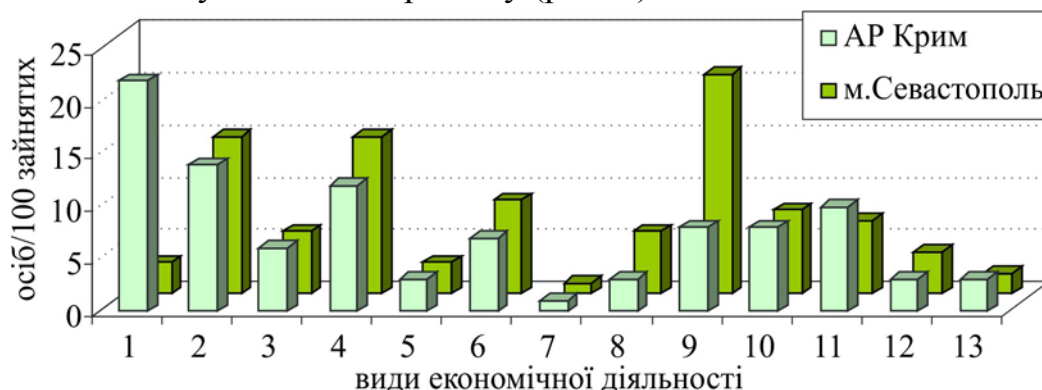

Рис. 1. Розподіл зайнятих у Криму за видами економічної діяльності (станом на 5 грудня 2001 р.): 1 – сільське господарство, мисливство та лісове господарство; 2 – промисловість (добувна, обробна та виробництво електроенергії, газу та води); 3 – будівництво; 4 – оптова й роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту; 5 – готелі та ресторани; 6 – транспорт і зв'язок; 7 – фінансова діяльність; 8 – операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам; 9 – державне управління; 10 – освіта; 11 – охорона здоров'я та соціальна допомога; 12 – колективні, громадські та особисті послуги; 13 – інші види діяльності

Такий міжгалузевий розподіл робочої сили зберігся впродовж наступних років зі збереженням пріоритетності окремих галузей. Відбулися лише зміни, пов'язані з циклічністю розвитку господарства Криму, спровоковані світовою економічною кризою. Рецесійний тренд підтверджує диференційований за роками розподіл потреб підприємств півострова у працівниках за видами діяльності. Найбільш вразливими від кон'юктури ринку в плані зайнятості виявилися галузі: сільське господарство, мисливство та лісове господарство; будівництво; фінансова діяльність та освіта (рис. 2). Відчутним та доволі показовим виступає дисонанс між показниками потреби підприємств Криму у працівниках (рис. 2) та працевлаштуванням незайнятих трудовою діяльністю громадян (рис. 3). Таке порівняння дає змогу зробити припущення про наявність прихованих можливостей підприємств у площині створення нових робочих місць.

Активна трансформація господарства Криму, що значною мірою збіглася в часі з міжпереписним періодом 1989-2001 рр., стимулювала зміни у складі зайнятого економічною діяльністю населення за статусом зайнятості. Такі показники є індикативними щодо характеристики соціально-економічного складу населення і водночас дають змогу проаналізувати результати реформування відносин власності, становлення підприємництва у різних секторах економіки крізь призму змін у складі зайнятого населення.

Працюючі за наймом — найчисельніша категорія зайнятих у Криму (81 % усіх зайнятих в АР Крим та 94 % в м. Севастополь на момент перепису 2001 р.) (рис. 4). Нижчою частка найманих працівників була лише в оптовій та роздрібній торгівлі, торгівлі транспортними засобами та ремонтних послугах (але й тут вона становить $\frac{3}{4}$ зайнятих), а також у сільському господарстві,

де статус працюючого за наймом мали четверо з кожних дев'яти зайнятих. У решті видів економічної діяльності наймані працівники представляють абсолютну більшість зайнятих.

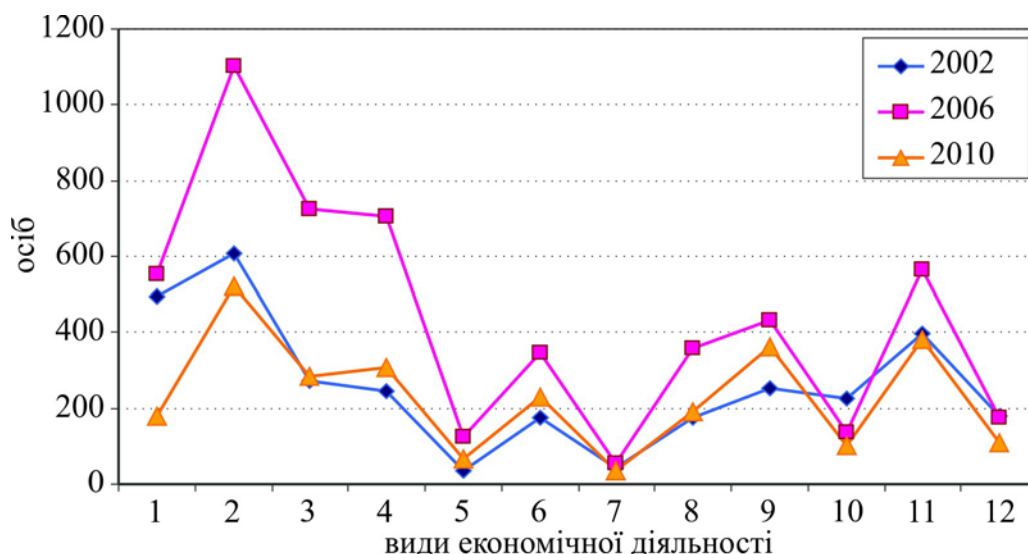

Рис. 2. Потреба підприємств Криму у працівниках за видами економічної діяльності (на кінець звітного періоду): 1 – сільське господарство, мисливство та лісове господарство; 2 – промисловість (добувна, обробна та виробництво електроенергії, газу та води); 3 – будівництво; 4 – оптова й роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту; 5 – готелі та ресторани; 6 – транспорт і зв'язок; 7 – фінансова діяльність; 8 – операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам; 9 – державне управління; 10 – освіта; 11 – охорона здоров'я та соціальна допомога; 12 – колективні, громадські та особисті послуги; 13 – інші види діяльності

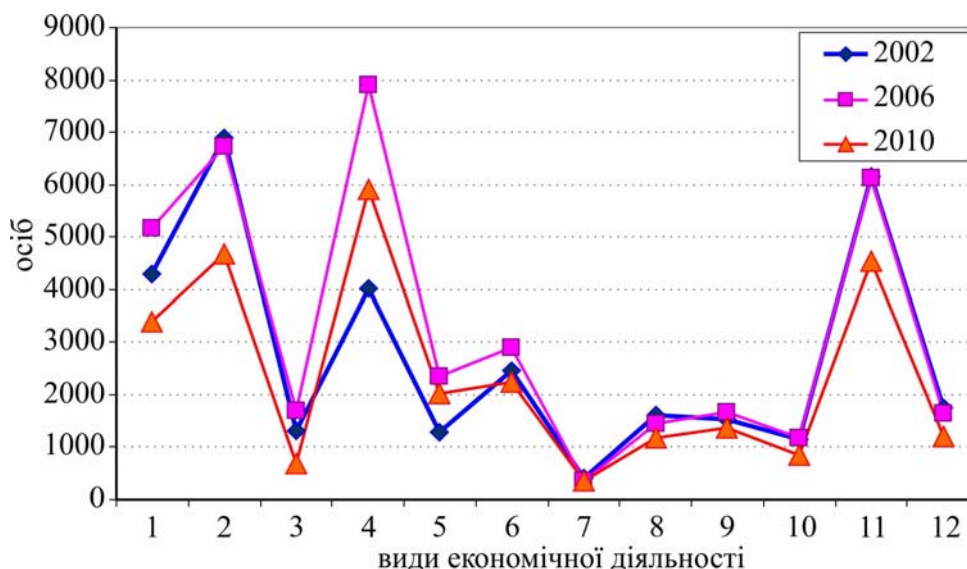

Рис. 3. Працевлаштування незайнятих трудовою діяльністю громадян Криму за видами економічної діяльності (на кінець звітного періоду): 1 – сільське господарство, мисливство та лісове господарство; 2 – промисловість (добувна, обробна та виробництво електроенергії, газу та води); 3 – будівництво; 4 – оптова й роздрібна торгівля, торгівля транспортними засобами, послуги з ремонту; 5 – готелі та ресторани; 6 – транспорт і зв'язок; 7 – фінансова діяльність; 8 – операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам; 9 – державне управління; 10 – освіта; 11 – охорона здоров'я та соціальна допомога; 12 – колективні, громадські та особисті послуги; 13 – інші види діяльності

У групі зайнятого населення із статусом "члени колективного підприємства, кооперативу" було зосереджено 5 % зайнятого населення Криму. Природно, що більш значущою є частка членів колективних підприємств у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві, де статус члена колективного сільськогосподарського підприємства або ж кооперативу доволі поширений, як і у рибному господарстві. Порівняно нечисленною є група працедавців та самозайнятих у Криму (рис. 4), зокрема в АР Крим – 1,4 % та 3,8 % відповідно та 1,4 % та 3,5 % – у Севастополі.

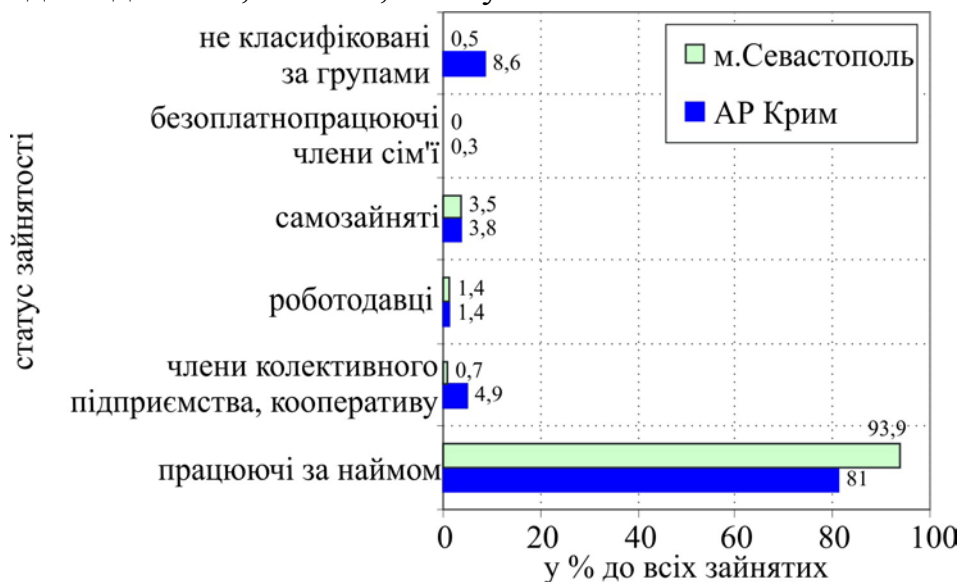

Рис. 4. Розподіл зайнятого населення за статусом зайнятості в Криму (за даними перепису 2001 р.)

Зміни в економіці в перехідний період роблять представників цих груп доволі вразливими у контексті втрати такого статусу. Істотно вищою є частка приватних підприємців у торговельних галузях та ремонтних послугах, у готельному та ресторанному бізнесі. Саме у цих сферах активізувалися суб'єкти малого та середнього бізнесу. Збереження державної власності у добувній промисловості, державному управлінні, освіті виправдане з огляду на міжнародний досвід. Загалом, незначна частка власників-працедавців серед зайнятих економічною діяльністю осіб відображає специфіку становлення вітчизняного підприємництва на тлі вітчизняної нормативно-правової бази.

Використання послуг домашньої прислуги не набуло в Криму значного поширення, адже поповнення рядів споживачів цих послуг передбачає досягнення певного (доволі високого за українськими стандартами) рівня матеріальної забезпеченості, а також, деякою мірою, і через усталеність відповідної традиції. Незначною є й частка зайнятих у готельному та ресторанному бізнесі, серед причин гальмування розвитку якого чільне місце посідають і щойно названі. Загалом зайнятість населення Криму у сфері послуг залишається низькою, порівняно з розвиненими країнами, у яких відбулося становлення "сервісної економіки" і зміцнення економічних позицій "сервісного класу", що є найчисельнішим в інформаційному суспільстві. Міжсекторальні переміщення робочої сили "на користь" третинного сектору в Криму лише інтенсифікувалися впродовж останнього десятиріччя.

Найменшою за чисельністю є категорія зайнятих "безоплатно працюючі члени сім'ї", більшість з яких зайняті у сільському господарстві, мислив-

стві та лісовому господарстві, роздрібній торгівлі, надають послуги з ремонту, а також працюють у сімейному готельному чи ресторанному бізнесі, надають колективні, громадські та особисті послуги (переважно індивідуальні – прання, фарбування тощо), зайняті в обробній промисловості (переважно у харчовій галузі та виробництві готового одягу з текстилю), на будівництві тощо, реалізуючи свої трудові можливості у межах сімейної виробничої кооперації.

До групи "не класифіковані за групами" увійшли зайняті в особистому підсобному господарстві (ОПГ), служителі релігійних культів. Відомо, що частка працівників в ОПГ майже не поступається частці найманих працівників сільськогосподарських підприємств, що свідчить про виключну роль ОПГ у виробництві сільськогосподарської продукції та у життєзабезпеченні населення Криму.

Роль детермінанти, що визначає місце індивіда у соціальній ієрархії та рівень його доходів, у сучасному суспільстві відіграє професійна система. Упродовж періоду незалежності в Україні відбувалися розпад традиційних соціально-професійних груп, втрата престижу та фінансової привабливості одними професіями та набуття іншими, втрата стабільності шкали престижу професій та занять, її мінливість.

Найчисельнішими групами занять в Криму є "найпростіші професії", "оператори та складальники устаткування та машин", "працівники сфери обслуговування та торгівлі" та група "фахівців" (рис. 5).

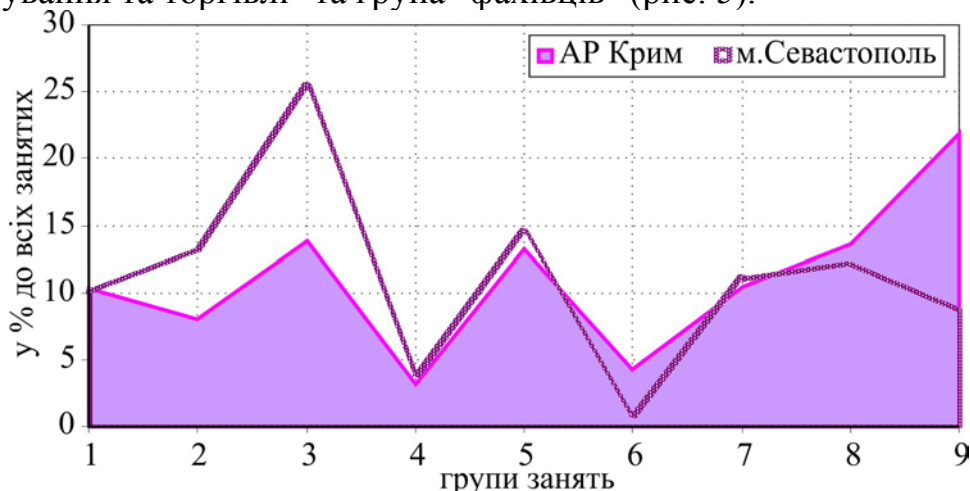

Рис. 5. Розподіл зайнятого населення Криму за групами занять (станом на 5 грудня 2001 р.): 1 – законодавці, вищі державні службовці, керівники; 2 – професіонали; 3 – фахівці; 4 – технічні службовці; 5 – працівники сфери обслуговування та торгівлі; 6 – кваліфіковані працівники сільського, лісового господарства, риборозведення й рибальства; 7 – кваліфіковані працівники з інструментом; 8 – оператори та складальники устаткування і машин; 9 – найпростіші професії

Як помітно з рис. 5, склад населення за заняттями істотно різниться залежно від типу поселень. У Севастополі значно вищі частки професіоналів та фахівців від усереднених по АР Криму, істотно менший внесок кваліфікованих працівників сільського, лісового господарства, риборозведення й рибальства та представників найпростіших професій у професійну структуру зайнятого населення півострова. Характерно, що такі відмінності в розподілі зайнятих за групами занять будуть притаманні міським поселенням Криму при порівняно зі сільською місцевістю.

Зазвичай, більшість представників найпростіших професій серед селян – це працюючі в ОПГ, або зайняті на низько кваліфікованих ручних роботах у сільському господарстві. Більш-менш значною була ще чисельність сторожів та прибиральників службових приміщень. У містах соціально-професійний склад населення більш збалансований і виглядає менш архаїчно. Насамперед, частка "білокомірцевих" професійних груп істотно перевищує відповідний показник щодо сільської місцевості. Аналогічне становище становно частки кваліфікованих працівників з інструментом, як і питомої ваги працівників сфери обслуговування та послуг.

У контексті НТР та відповідно до світових тенденцій створюються передумови для скорочення гендерних диспропорцій у професійній структурі населення. Гендерний аспект соціальної нерівності у Криму доволі помітний через дисонанс у представленні статей на різних щаблях суспільної ієрархії (як і в Україні загалом). Більшість технічних службовців, працівників сфери обслуговування і торгівлі в господарстві Криму представлена жінками, їх кількісна перевага є вельми вагомою і за групами професіоналів і фахівців, доволі помітною серед кваліфікованих працівників сільського, лісового і рибного господарства, незначною у складі представників найпростіших професій. Чоловіки становлять переважну більшість серед кваліфікованих працівників з інструментом й операторів та складальників устаткування і машин, у групі законодавців, вищих державних службовців, керівників.

І хоча жінки домінують серед керівників структурних підрозділів, фахівців і професіоналів, що за критерієм професійної належності репрезентують вищі й середні верстви населення, мають місце гендерні відмінності в оплаті праці (а згодом і у пенсійному забезпеченні) не лише в галузевому зрізі, але й з огляду на різне місце на шкалі суспільного престижу занять.

У 2009 р. в Криму налічували понад 970 тис. осіб економічно активного населення (64 % всього населення). Із загальної кількості економічно активного населення 73 % становлять особи працездатного віку. Рівень безробіття на півострові сягнув 6,8 %, що є найвищим показником за останній п'ятирічний період (2005-2009 рр.) – як ще одне відлуння рецесії.

У структурі економічно активного населення у 2009 р. переважали чоловіки (53 %), які характеризувалися вищим рівнем економічної активності, і вищим рівнем зайнятості. У загальній кількості безробітних (67 тис. осіб) чоловіки також становили більшість (62 %). Натомість серед економічно неактивного – удвічі більше жінок. У розподілі за місцем проживання в 1,6 раза більше економічно активного населення зосереджено у міських поселеннях. За всіма іншими показниками економічної активності населення сільська місцевість також поступається.

У 2009 р. у Криму налічували понад 970 тис. осіб економічно активного населення (64 % всього населення). Із загальної кількості економічно активного населення 73 % становлять особи працездатного віку. Рівень безробіття на півострові сягнув 6,8 %, що є найвищим показником за останній п'ятирічний період (2005-2009 рр.) – як ще одне відлуння рецесії. В абсолютних вимірах показники незайнятості після кризового 2008 р. істотно поступаються показникам, зафіксованим у 2002-2004 рр. Позитивною тенденцією виглядає динаміка кількості осіб, незайнятих більше року, що засвідчує змен-

шення обсягів застійного безробіття, яке поступається місцем фрикційному та структурному, перманентно посиленому циклічним безробіттям (рис. 6). За 10 років кардинально змінилася структура причин незайнятості. Якщо у 2000 р. вагомою була частка осіб, вивільнених через зміни в організації виробництва, та військовослужбовці, звільнені за скороченням чисельності або штату без права на пенсію, а також звільнених за власним бажанням, то у 2010 р. переважала група осіб (58 %), незайнятих з інших причин. Практично незмінною впродовж 10 років залишалася хіба що частка незайнятих випускників навчальних закладів, традиційно формуючи вразливу групу.

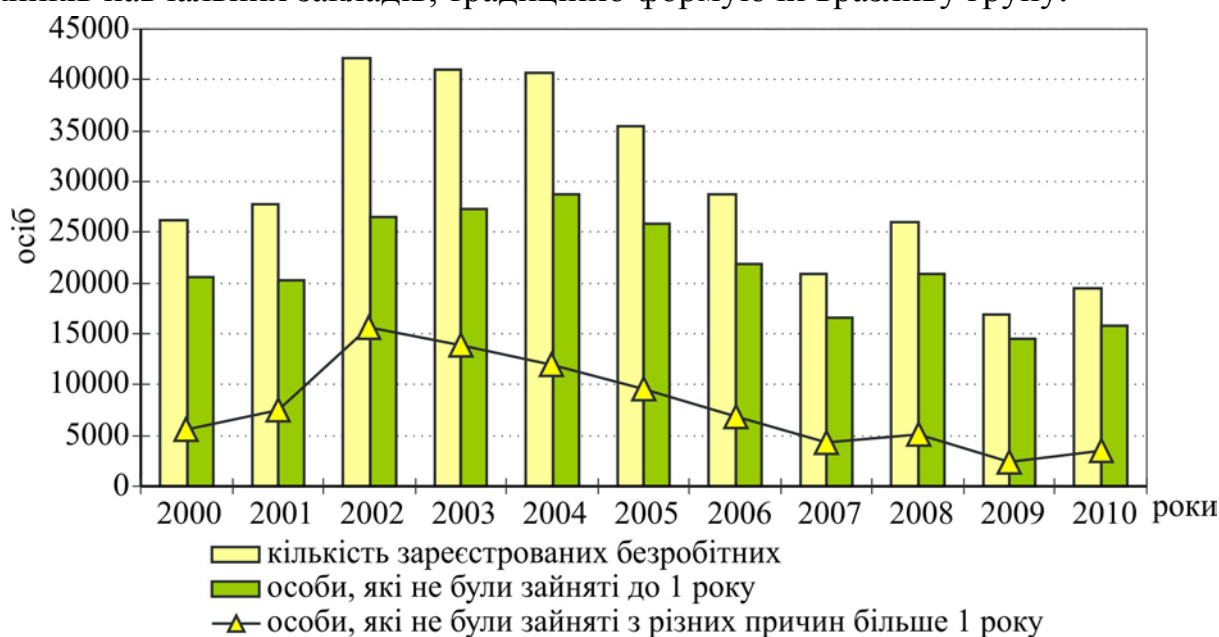

Рис. 6. Кількість зареєстрованих безробітних у 2000-2010 рр. (на кінець звітного періоду)

Щодо матеріального супроводу статусу зайнятості, то середньомісячна номінальна заробітна плата на півострові у 2009 р. становила 1707 грн — найвищий показник упродовж 2000-2009 рр. (229 % до прожиткового мінімуму для працездатних осіб). Більш інформативним є показник рівня реального середньомісячного заробітку, порівняно з попереднім роком. Найвищий такий показник було зафіксовано у 2004 р. і відтоді він неухильно знижується. Так, у 2009 р. реальна заробітна плата становила 90 % до рівня 2008 р. (найнижчий рівень від 2000 р.). Середній обсяг допомоги з безробіття в грудні 2009 р. становив 756 грн, а це 123 % до рівня 2008 р., або 82 % до рівня мінімальної заробітної плати.

Загалом, збільшення кількості працевлаштованих у 2009 р., більша потреба у робочій силі, вищий рівень працевлаштування на тлі зменшення кількості незайнятих, які скористалися послугами державної служби зайнятості, порівняно з 2008 р., засвідчують поступовий вихід із рецесії господарства Криму.

Висновки. Отже, можна зробити такі висновки:

1. Загальноукраїнські тенденції у трансформації зайнятості населення мають чітко виражену регіональну специфіку в умовах Криму.
2. Зміни у складі зайнятого економічною діяльністю населення за статусом зайнятості в Криму виступають індикаторами соціально-економічного

- складу населення, результатів реформування відносин власності, становлення підприємництва у різних секторах економіки.
3. У Криму зберігся традиційний міжгалузевий розподіл робочої сили зі збереженням пріоритетності окремих галузей інфраструктури: торгівлі, транспорту, медико-оздоровчого комплексу.
 4. Незначна частка власників-працедавців та самозайнятих серед зайнятих економічною діяльністю осіб у Криму відображає специфіку становлення підприємництва на тлі чинної нормативно-правової бази, як, зрештою, і значна частка працівників за наймом та осіб *"не класифікованих за групами"*, куди увійшли зайняті в особистому підсобному господарстві (ОПГ), служителі релігійних культів. Відомо, що частка працівників в ОПГ майже не поступається частці найманих працівників сільськогосподарських підприємств, що свідчить про виняткову роль ОПГ у виробництві сільськогосподарської продукції та у життєзабезпеченні населення Криму. *"Безоплатно працюючі члени сім'ї"* реалізують свої трудові можливості у межах сімейної виробничої кооперації.
 5. Зайнятість населення у сфері послуг Криму залишається низькою, порівняно з розвиненими країнами, у яких *"сервісний клас"* є найчисельнішим. Міжсекторальні переміщення робочої сили *"на користь"* третинного сектору в Криму лише інтенсифікувалися впродовж останнього десятиріччя, тому використання послуг домашньої прислуги зокрема поки ще не набуло в цьому регіоні поширення.
 6. Сегментація регіонального ринку праці Криму є типовою для України, з наявними гендерними, віковими та географічними диспропорціями.
 7. Статистичні показники, що характеризують ринок праці, засвідчують вихід господарства Криму з рецесії та поступове, хоч і повільне, наближення до світових стандартів.

Література

1. **Багров Н.В.** Региональная геополитика устойчивого развития / Н.В. Багров. – К. : Вид-во "Либідь", 2002. – 256 с.
2. **Багрова Л.А.** География Крыма : учебн. пособ. [для студ. ВУЗов] / Л.А. Багрова и др. – К. : Изд-во "Лыбидь", 2001. – 304 с.
3. **Барков Я.И.** Экономика региона: проблемы, пути, решения / Я.И. Барков. – Симферополь : Изд-во "Таврида", 1996. – 256 с.
4. **Устойчивое** развитие рекреационно-экономического комплекса Крыма / под ред. А.В. Ефремова. – Симферополь : Изд-во "Таврия", 2002. – 300 с.
5. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.crimea.ua>
6. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.sf.ukrstat.gov.ua>.

Ковач М.Й., Лабинская Г.М., Ходыкина И.Ю. Специфика занятости населения: трансформационные изменения на протяжении последнего десятилетия

Проанализированы трансформационные изменения в занятости населения, изменения в сегментации регионального рынка труда на протяжении последнего десятилетия. Установлено, что изменения в составе занятого экономического деятельностью населения по статусу занятости в Крыму выступают индикаторами социально-экономического состава населения, результатов реформирования отношений собственности, становления предпринимательства в разных секторах экономики.

Ключевые слова: занятость населения, сегментация рынка труда, виды экономической деятельности.

**Kovacs M.Yo., Labinska G.M., Hodykina I.Yu. Specific employment
Crimea: transformational changes in the last decade**

The article examines transformational changes in employment Crimea, changes in regional labour market segmentation in the last decade. It is set that changes in composition busy at economic activity of population after status of employment in Crimea come forward the indicators of socio-economic composition of population, results of reformation of relations of property, becoming of enterprise, in the different sectors of economy.

Keywords: employment, labor market segmentation, economic activities.

УДК 336.722.14

Студ. Г.Б. Корінець;

доц. М.І. Флейчук, д-р екон. наук – Львівська КА

**ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО-АЗІЙСЬКОЇ СПІВПРАЦІ В УМОВАХ
ПОСИЛЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Простежено розвиток економічних зв'язків України з країнами Азії. Розглянуто можливості співробітництва України з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону. Доведено необхідність поглиблення співпраці нашої держави з цим регіоном.

Ключові слова: процеси глобалізації, азіатсько-тихоокеанський вектор, співробітництво, зовнішньополітичний курс, зовнішньополітичний вектор.

Актуальність. В Азійсько-Тихоокеанському регіоні стикаються інтереси США, Китайської Народної Республіки (КНР), Росії, Японії та ЄС. Саме тому співробітництво України з цим регіоном є актуальним не лише для академічного середовища, але і для політичної та бізнесової еліти України.

Різним аспектам розвитку країн Східної Азії присвятили свої роботи такі вітчизняні автори, як Б.М. Гончар, Є.Є. Камінський, С.В. Пронь, Л.О. Лещенко, О.В. Шевчук, С.О. Шергін [1, 5, 8, 9, 11]. Проте проблеми формування відносин України з країнами регіону лише починають досліджуватися. Враховуючи те, що Україна неодноразово наголошувала на необхідності активізації політики у східному напрямі, постає необхідність цього дослідження [10].

Ще на початку останньої чверті ХХ ст. стало очевидним, що стрімке зростання ролі країн Східної та Південно-Східної Азії у світовій економічній системі, збільшення їхньої частки у міжнародній торгівлі та питомої ваги у світовій промисловій кооперації обов'язково має спричинити переоцінку значення цього регіону в глобальній системі міжнародних відносин. Пошук місця цих країн, адекватного їх реальному внеску в розгортання нових світових економічних, суспільних, політичних тенденцій, став актуальним не лише для академічного середовища, – там такі пошуки розпочалися ще раніше, – але й для політичної та бізнесової еліти.

Поступово прагнення переосмислення власного місця у світовій системі матеріалізувалося у практичній політиці регіональних держав, в ініціативах зі створення мегарегіональних інститутів співробітництва, у пошуку власної регіональної ідентичності, у розбудові унікальних регіональних принципів співробітництва. Нарешті, пробудження творчого потенціалу в тихоокеанському регіональному просторі спричинило формування нового міжнародного регіону – Азійсько-Тихоокеанського.